

**KOSZTOLÁNYI, „DR. FLORESTAN” ÉS
A PSZICHOANALITIKUS ORIENTÁCIÓ MAGYARORSZÁGI
KEZDETEI**

Lengyel András

1

Az irodalomtörténet-írás is, a pszichoanalitikus mozgalom történetének kutatása is számon tartja Kosztolányi Dezsőnek a „freudizmus” iránti érdeklődését. Ismeretes, a költő nemcsak tisztelgő verset írt az „alapító atyá”-ról, a hetven éves Freudról, de maga a legnagyobb magyar analitikus, Ferenczi Sándor is a barátai közé tartozott. A „sárga ház” hajdani főorvosával, Hollós Istvánnal pedig, a társasági értelemben vett „összejárásokon” túl, közös, analitikus ihletésű nyelvelméleti spekulációkat is folytatott – közvetve hozzájárulva a pszichoanalitikus nyelvészet kiforrásához. Van olyan analitikus műszo is, az „ősvalami” (az *Es* jelölésére), amely magyarul az ő leleménye volt. Elmondható tehát, személye is, beállítódottsága is bizonyos mértékig hozzátartozik az analitikus orientáció magyarországi történetéhez (Lengyel 2000, vö. még: Harmat 1993). Szerepe körül mégis, még ma is sok a kérdőjel. Jellemző etekintetben, hogy már felesége is azt írta róla (s nyilván nem alap nélkül), hogy beállítódottságát bizonyos, jól érzékelhető, ambivalencia jellemezte. S tény, az analízisnek olyan eltökélt híve és követője, mint amilyen pl. József Attila is volt, ő soha sem lett: bizonyos távolságot mindig megtartott, analizálni nem hagyta magát. De kérdés: honnan, miből adódott ez az ambivalencia? Miért óvatoskodott? Egyáltalán: írói gyakorlatát mennyire és hogyan befolyásolta a pszichoanalízis ismerete? Mindez, úgy vélem, aligha véletlenül mered elénk kérdésként, hiszen igazából még analitikus érdeklődésének kezdetei is homályba vesznek. Az például, hogy mikor és hogyan ismerkedett meg Freud tanításaival, máig föltáratlan.

E cikk most csupán a megismerkedés történetét igyekszik tisztázni, belevilágítva kicsit a pszichoanalitikus orientáció magyarországi kezdeteibe is.

2

A történet, amelyet föl kell idéznünk, A Hét szerkesztőségének történetéhez tartozik. Kiss József lapja volt ugyanis az az intellektuális műhely, amelyben sok

minden, így a pszichoanalízis is először kapott Magyarországon szélesebb nyilvánosságot. Ahogy erre Kóbor Tamás már 1913-ban fölhívta a figyelmet: „Hány eszme ordít most az utcáskoron, mely A Hét hasábjain döbbsentette meg a közvéleményt mint káprázatos újság!! Feminizmus? Mi csináltuk, míg mozgalom nem lett belőle. Szociológia? Krónika volt, míg tudomány nem lett belőle. Verizmus? Szimbolizmus? *Freudizmus*? Sejtéseinkkel körülragcsáltuk, mint az egér a fogoly oroszlán hálóját, s most diadalmasan szabad, királyi hatalmasságában. Ez így van” (Kóbor 1913: 830.).

Kosztolányi, tudjuk, 1907 végén, 1908 elején került szorosabb kapcsolatba A Héttel. Korábbi lapja, a Budapesti Napló 1907. október 31-én került új tulajdonos kezébe, s bár Kosztolányi ezt követően egy ideig még – kényszerűségből – dolgozott a Naplóba, új állás után kellett néznie. 1907 novemberében, valamikor a hónap vége felé erről így írt szegedi ismerősének, Kiss József rokonának, Kun Józsefnek: „Újságul mindössze annyit írhatok, hogy a B. N.-től végleg megváltam, és most kizárólag hetilapoknak szándékozom dolgozni” (KDlev 135.). December 3-án ugyanebben a szellemben írt Babitsnak is: „Én a Napló-tól végleg megváltam, s most különböző lapoknak firkálok” (KDlev 136.). Helykereső kísérleteinek eredményéről először 1908. március 25-i, Jász Dezsőhöz írott leveléből tájékozódhatunk: „A Hétnél vagyok leszerződve, s Kiss József a földkerekség és a világegyetem legarcátlanabb embere [...]. De a kenyér nagy úr, s én szegény szolga vagyok” (KDlev 151.). Valószínű, hogy – bár már jóval előbb is dolgozott a lapba – A Hétnak csak nem sokkal előbb lett szerződtetett „belmunkatársa”, azaz a szerkesztőség tagja. A szerkesztővel kapcsolatos élményei még meglehetősen frisseknek érződnek.

A Kiss Józsefre vonatkozó passzus azonban, bár jellemző Kosztolányira, az egész történet távlatából nézve megtévesztő. A Hét nagyon is fontos műhely lett számára – olyan műhely, amely egész további pályáját, írói gyakorlatát is a legmesszebbmenően meghatározta. Az új szerkesztőségbe való beilleszkedés ugyanis sok szempontból új, ösztönző helyzet elé állította. A Hét a magyar modernitásnak a Nyugattal rivalizáló, ahhoz mérten egy másféle alakváltozatát képviselte, s – az irodalomtörténeti legendáriummal ellentétben – a Nyugat 1907 végi megindulásával egyáltalán nem veszítette el irodalmi és kulturális jelentőségét. A Nyugattal rivalizáló pozíció is, a lap saját, még mindig hatékony „hagyományai” is szükségképpen ösztönzően hatottak egy olyan alkotóra, mint Kosztolányi, aki önmagát, kimondatlanul is, az irodalmi (kulturális) modernség és a status quo politizálás kettősségével határozta meg, akit nem vonzott a radikális politika, de irodalmilag modernnek tudta-hirdette magát.

Kosztolányira nyilvánvalóan az egész szerkesztőségi légkör alakítóan hatott: fiatal volt, nyitott új impulzusokra. De három ember még e közegben is különösen fontos lett számára. Az egyik – ha nem is minden ambivalencia

nélkül – maga a laptulajdonos-főszerkesztő, Kiss József, aki szerkesztői gyakorlatával jelentett iskolát a prózaíró Kosztolányinak. A másik a lap talán legtermékenyebb, egyben szerkesztői szerepkört is betöltő munkatársa, Cholnoky Viktor, akit íróként Kosztolányi zseninek, méghozzá *magyar* zseninek tartott, s akinek helyzetében némileg a saját helyzetét ismerte föl. Számára Cholnoky az irodalmi modernség képviselője és a radikális politika kritikusa volt. A harmadik meghatározó figura pedig a már szinte teljesen elfeledett orvos-író, Décsi Imre, aki – mint látni fogjuk – a pszichoanalízis ismeretét közvetítette hozzá, mindenki mást megelőzve. A szerkesztőség mindhárom tagja tanulmányt érdemelne a Kosztolányi-kutatástól – Kosztolányival való kapcsolatuk föltárása termékeny lehetőségeket rejt magában. Most azonban közülük csak a harmadikként említett Décsi Imre szerepét igyekszem bemutatni.

3

Décsi Imre (1881–1944) és A Hét viszonyát, Décsinek a lapnál betöltött szerepét maga az érintett is megírta. A *Kiss József kerekasztala* című tisztelegő kötetben (1934) A Hétnél töltött éveiről szólva megvallotta, hogy ő ugyan abban az időben a Schwartzler-szanatórium alorvosa volt, de teljességgel a laphoz számította magát, s rendszeres résztvevője volt a nevezetes heti szerkesztőségi értekezleteknek, az úgynevezett „kerekasztalok”-nak is: „Hétről hétre ennél a kerekasztalnál ültem s ezek közt az írók között írtam, először csak »A tudomány jegyében« rovatot, de mindjárt aztán Krónikát és a többi igazi A Hét-műfajokat is egészen az Innen-onnanig és még a zenekritikáig is, – csoda-e, hogy az irodalomhoz számítottam magamat?...” (Décsi 1934: 157.). A szerkesztőségen belüli besorolását, klasszifikációját, emlékezése szerint Kiss József adta meg, aki arra a kérdésére, hogy – külföldi analógiák közt keresgélve – „kicsoda” is Décsi, így válaszolt: „Maga? Maga a doktor. Maga a doktor, aki írni tud...” (Décsi 1934: 157.). Ez meglehetősen elismerő meghatározás volt, hiszen ahogy maga Décsi is fölidézi az akkori légkört: „A kerekasztalnak igazi hite volt az irodalomban és a mindenekfölött való írásművészetben, ami A Hétnak mindenek keresztül és mindenek előtte az igazi alapja, támasza és talpköve volt, s ami alól ott nem volt fölmentés se tudománynak, se semmiféle okosságnak vagy világmegváltásnak a címén se. [...] olyan szent volt a magyar szó, amit leírtunk, amilyen nem tudom, mindmáig volt-e még valahol a magyar irodalom történetében, akár asztal körül, akár padosorokban” (Décsi 1934: 157.). Décsi orvos-volta, persze, e körben is érvényesült; a szerkesztőség tagjai értelemszerűen olykor az orvost is faggatták, ha Décsivel beszélgettek. „Hogy az orvostól sokat kérdezenek és hogy szívesen hallgassák a mondanivalóit, ahhoz nincs szükség éppen irodalmi asztalokra. A Kiss József kerekasztalánál

azonban más is volt, mint néhány embernek a jól ápolt hipochondriája, jóleső alapjául a doktor faggatásának” (Décsi 1934: 155.) – itt a tanulásnak, az egymástól való ismeretszerzésnek egy sajátos formája is érvényesült. „Olykor, tudós, elmés és másképpen nagyszerű emberek tudvalevően sokfelé ülnek együtt, de a tanulásnak egy másik, még szükségesebb feltétele már sokkal ritkább: a belátása annak, hogy az ember még nem tud mindent, sőt, hogy esetleg még valami olyant sem tud, amit valaki más ugyanannál az asztalnál már véletlenül megtanult: Nekem, aki idegen világból, a valóságos orvosi gyakorlatból kerültem oda, ezt a ritkaságot sikerült ott találnom” (Décsi 1934: 155.). A szerkesztőségi kerekasztal, leírása szerint, igazi „műhely” volt, a folyamatos eszmecsere és a kollektív tanulás műhelye.

Décsi emlékezését megerősíti s egyben lényeges ponton kiegészíti a kerekasztal egyik résztvevőjének, Kosztolányinak Décsivel kapcsolatos két írása (Kosztolányi 1917., Kosztolányi 1923). A másodikkal érdemes kezdenünk. A Bács megyei Naplóban 1923-ban Kosztolányi ezt írta Décsiről: „Hajdanta, közös, boldog fiatalságunkban ő volt az irodalmi orvos, tanácsadója, doktora azoknak, kik egy modern hetilap köré sereglettek. Délelőtt fehér köpenyben dolgozott a kórházban, a tudomány szigorú elvei szerint. Délután azonban eljárt közénk, a vágni való szivarfüstbe, egy kávéházba. Itt folytatta rendelését” (Kosztolányi 1923/2004: 26.). S amikor itt Kosztolányi Décsi szerkesztőségi „betegeiről” írt, a „költőben” alighanem saját magát jelenítette meg: „Írótlásai egytől egyig betegek voltak. A költő elmesélte azt a rejtélyes jelenséget, hogy harmincöt cigaretta elszívása után valamiféle szédülésfélét kezd érezni, a regényíró jellemezte tériszonyát, mely különösen hajnaltájt fogja el, mikor a lengyel pálinkák özönét elfogyasztva hazafelé ballag, a »színes« cikkek mestere kézfogás helyett csuklóját nyújtotta oda, vagy teljes tisztelettel nyelvét öltötte rá, hogy vizsgálja meg” (Kosztolányi 1923/2004: 26.). A szerkesztőségi hipochondria ilyesféle ironikus-nosztalgikus fölidézésénél azonban szempontunkból fontosabb az a jellemzés, amelyet Kosztolányi ekkor Décsiről adott: „Nemcsak tudományát ismerte alaposan [ti. Décsi], hanem az emberi lelket is. Már akkor finoman forgatta a tollat. Tudott és mert népszerű lenni, ami valóban nem kis merészség” (Kosztolányi 1923/2004: 26.). S fontos, hogy Décsit is olyanok között emlegette, „kik édes anyanyelvünkön is talpraesettek, s úgy beszélnek a tudomány bonyolult kérdéseiről, hogy a köztűzoltó is megértse, viszont a berlini és londoni egyetem tanára se találjon benne hibát”. Décsi, Kosztolányi szerint, „megveti a nagyképűséget, és nem veti meg az egyszerűséget s a humort” (Kosztolányi 1923/2004: 26.).

A korábbi, az 1917-es írás ezt a karakterisztikát még tovább árnyalja. Az első cikk ugyanis nemcsak a jó ismeretterjesztőt láttatja meg Décsiben, de azt az alkatot is, amelyik szempontunkból most alapvető szerephez jut: a *rezonórt*.

„Nekem – írja Kosztolányi Décsiről – az ő alakja a régi francia színművek *raisonneur*-orvosait juttatja eszembe, kik nemcsak a saját mesterségükhöz értenek briliánsul, de hozzászólnak az élet különféle dolgaihoz is, s mindig kellemes és tartalmas a szavuk” (Kosztolányi 1917: 17.). S nagyon jellemző, hogy mindez akkor jutott Kosztolányi eszébe, amikor a pszichoanalízist népszerűsítő Décsikönyvről írt: „Könyvében a kor divatos nyavalyájáról, az idegbetegségről ír, szakszerűen, de nem tudományos tolvajnyelven, minden értelmes ember számára hozzáférhetően. Nincs szüksége az atyáskodó fenntartásra, mert világos fej és világosan, hiány nélkül meg tudja értetni, amit akar, és stílusa áttetszően tiszta, nemesen magyaros. Különösen fontosnak érzem ezt ennél a könyvnel. Mert itt a *Freud-féle lélekelemzést ismerteti, azt a tant, melyet oly sokan homályosítottak el*” (Kosztolányi 1917: 17.).

Ebben az 1917-es könyvismertetésben Kosztolányi a „freudi forradalom”-ról is szól röviden, írása tehát a pszichoanalízishez való viszonyának dokumentumaként is olvasható. De – mint látni fogjuk – a tannal való megismerkedése jóval korábbi, – jóval 1917 előtt megtörtént. Kosztolányi már szűk évtizeddel korábban „megfertőződött”, s erre éppen a Décsivel való kapcsolata világít rá.

4

Décsi Imre a pszichoanalízis magyarországi híveinek és népszerűsítőinek legkorábbi képviselői közé tartozott. Időben alighanem megelőzte Ferenczi Sándort is, s előtte csak Stein Fülöp (1867—1917 vagy 1918) járt. Alighanem ő volt a második, legrosszabb esetben is Ferenczivel „holtversenyben” a második-harmadik. Erről tudomásom szerint utóbb nyilvánosan nem beszélt, írásaiban nem emlegette föl. De amikor Ferenczi Sándor nekrológját írta (1933), egy mondata önkéntelenül is, saját szerepét elhallgatva is, erről a kezdetről szólt: „1906 végén, amikor azóta megboldogult Stein Fülöp kollegánk Zürichből hírért hozta az új lélektudománynak és gyógyításnak, akkor támadt benne [ti. Ferencziben] egyszerre az a világosság, aminek fényénél megtalálta az igazi elhivatottságát...” (Décsi 1933: 4.).

Ez a mondat, persze, nyilvánvalóan leegyszerűsítő; homogenizálja Ferenczinek a pszichoanalízishez való közeledését, ezt a nagyon is összetett, sokféle elemből összeszövődő bonyolult folyamatot. S kérdéses, csakugyan pontosan jelöli-e meg Stein Fülöp „hírhozatalának” időpontját: az időpontokat, tudjuk, az emberi memória általában pontatlanul, hozzávetőlegesen őrzi meg. De az epizód lényege bizonyosan hiteles. Stein Fülöp elsősége is, Stein és Décsi, illetve Stein és Ferenczi ez összefüggés-beli szerepe is dokumentálható.

Ami bizonyos, azt a Freud—Jung-levelezés alapján Hermann Imre így foglalta össze: „A magyar freudi pszichoanalitikai mozgalom Stein Fülöp dr.-

ral kezdődik, de nem Freud, hanem C. G. Jung révén, aki 1907-ben a zürichi Burghölzli elmegyógyintézet adjunktusa, az ottani egyetem docense és Freud híve volt. Első említését [ti. Steinnek] az az adat tartalmazza, amely szerint a Jung házaspár 1907 tavaszán Budapesten átutazóban találkozott vele. Ezt követi Jung levele Freudhoz (1907. VI. 28.), amelyben közli, hogy a budapesti Stein dr. és »egy másik ideg orvos, Ferenczi dr.« meg szeretnék Freudot látogatni Bécsben, és őt [ti. Jungot] kérték fel a közvetítésre. »Stein dr. nagyon rendes ember, jó intelligenciával, nálam kísérleti munkát folytatott, még egészen kezdő a mesterségben, de feltűnően gyorsan megértette a dolgot és a gyakorlatban alkalmazza. Legjobb lesz, ha Ön közvetlenül kapcsolatba lép vele (Dr. Stein, Semmelweis u. 11. Budapest).« (Hermann 1974: 2999.). Ferenczi, mint ismeretes, Stein révén, 1908. február 2-án, azaz háromnegyed évvel később el is jutott Freudhoz (vö. Hermann 1974: 2999.); ezt a történeti kutatás immár régóta számon tartja. Szempontunkból viszont most inkább az az érdekes mind-ebből, hogy ez a kronológia közvetve megerősíti Décsi 1906-os adatát. Nyilvánvaló ugyanis, hogy Jung Budapesten aligha véletlenül találkozott Stein Fülöppel – 1907 tavaszán. *Előtte* már ismerték, ismerniük kellett egymást. S a kronológiában valahol időrendi helye kell legyen a Jung emlegette, nála, azaz Zürichben végzett közös munkájuknak is. Ha az „évvégi” időpontra Décsi jól emlékezett, akkor az év – Stein Zürichből való hírhozásának éve – is stimmel.

S ez Décsiben csakis saját emlékei alapján időzödhetett föl a nekrológ írásakor. Azaz svájci tapasztalatairól Stein neki is beszámolt – elindítva egy messzire vezető folyamatot.

Kosztolányi szempontjából A Héthez kerülését követően váltak érdekessé Décsiék tájékozódásai. Décsi Imre új érdeklődése ugyanis A Hétben is egyre inkább megjelent, s így számunkra utólag is megfogható, értelmezhető. Az *orvos* Décsi már A Hét 1907. október 6-i számában bemutatódott. A lap a Schwartzter-szanatóriumról közölt egy fényképekkel gazdagon illusztrált összeállítást, s ennek egyik cikkét a *Séta az intézetben* című Cholnoky Viktor írta. Itt Décsi két összefüggésben is fölbukkan, a lap csinál neki egy kis reklámot. A cikkhez tartozik egy „lexikális” adatokat tartalmazó lapalji jegyzet, amely a sanatóriumot bemutatva Décsi akkori helyzetét is rögzíti: „Egy pár száraz adat a Schwartzter-szanatóriumról: alapított 1850-ben a mostani tulajdonos édes atyja által. A Kis-Svábhegy oldalán, tizennégy holdnyi területen fekszik, gyönyörű, párját ritkító parkban. Áll pedig az intézet tizenkilenc pavilonból, melyhez még egy csomó gazdasági épület, konyha, mosókonyha, élesztár, raktár és műhely járul. A sanatórium kis méretekből fokozatosan nőtt mostani terjedelméig. Ma valamivel több mint kétszáz beteg fér el benne, szabadon kezelt idegbetegek, ezektől elkülönített osztályokban a kedélybetegek. Az intézetnek az igazgató-főorvoson kívül három orvosa van: dr. Kiss Ödön osztály-

orvos, dr. Décsi Imre és dr. Oláh Andor másodorvosok” (Cholnoky 1907:662.). Maga a cikk, a „sétát” indítva, rögzíti a szanatórium portásával való találkozást, s itt egy rövidke utalás erejéig, afféle bújtatott reklámként, Cholnoky Décsit is jellemzi. A portás, mondja a cikk, „[t]ökéletes udvariassággal, mint valami svájci szálló eleven cerberus-cáfolata fordul hozzám és kérdi, hogy kit keresek. Megmondom neki, hogy a mi kitűnő barátunkat és munkatársunkat, Florestant, akinek a polgári életben Décsi Imre az álneve, amely alatt a fiatalság invenciójával és látni tudásával és a tapasztalat bölcsességével dolgozza a világ egyik legszomorúbb és talán éppen ezért egyik legdicsősebb munkáját: az elmebetegek orvosa” (Cholnoky 1907: 662.). Ez a bemutatás ravasz retorikájú jellemzés: a narrátor állítása szerint csupán a portásnak szóló fölvilágosítás, valójában azonban a kollégának és barátának ügyes népszerűsítése. Szempontunkból persze ezen túlmenően is érdekes, hiszen jelzi Cholnokynak Décsi iránti respektusát, s megmutat valamit Décsinek a szerkesztőségen belüli megítéléséből is.

Bizonyosra vehető, Cholnokynak ez a gesztusa, elismerő véleménye impliciten rögzíti a többiek, így Kosztolányi Décsihez való viszonyát is. Az hogy Décsit éppen a nagy tudású, tudományos publicistaként is jelentős, ugyanakkor debatter alkatú Cholnoky népszerűsítette, kedvező szerkesztőségi fogadtatásról árulkodik.

Új, pszichoanalitikus tudásával Décsi 1908 tavaszán állt elő, nagyjából tehát akkor, amikor Kosztolányi is a belső kör tagja lett. A Hét április 26-i és május 3-i számában Décsi két részes cikket közölt *Gondolatolvasás, álomfejtés* címmel. Freud és Ferenczi személyes találkozása ekkor már megtörtént, nem kizárt, hogy Décsinek Ferenczivel való esetleges beszélgetései is megerősíthetőleg hathattak rá: már elő lehet állni az „új tudomány” bemutatásával. De ha föltételezzük is a cikk megszületésében a „mestertől” jövő kolléga affirmatív szerepét, maga a cikk, az új orientációnak az olvasói perspektívába való beállítása mindenképpen Décsi érdeme.

A cikk Décsi saját rovatában, *A tudomány jegyében* látott napvilágot, jellege szerint tudománynépszerűsítő írás. Ebben a tényben nemcsak a népszerűsítés a lényeges mozzanat, az az előföltéves is figyelmet érdemel, hogy eszerint Décsi a pszichoanalízist is mint tudományt fogta föl. A pszichoanalízis scientista értelmezése egybevág Freud eredeti intenciójával, sőt a mozgalom önmagáról alakított képével is. A cikk már Freud nevét is leírja, de Jungra is hivatkozik, s a cím egyik szava, az *álomfejtés* explicit emlegetése is Freud nevezetes alapművére utal vissza. Az új tudomány neve is fölbukkan: „magától értődik, hogy a gyakorlatban egy némely finesze van a *psychoanalysis*-nek, – ez a metódus hivatalos neve – amit csak a dolog alapos ismerete és jó sok gyakorlat ad az ember kezébe” (Décsi 1908: 274.). Az analitikus elmélet A Hét-beli bemu-

tatását maga Décsi is csupán a „dolog vázlatának” tekintete, „mint ahogy a legkomplikáltabb gőzgép szerkezete is azon a vázlaton alapul, amit a gimnáziumi fizika-könyvekből ismerünk” (Décsi 1908: 274.). Hangsúlyozta is, csupán „vázlata” alapján nem lehet gyakorolni az új tudományt, az csak az alapokról tájékoztat. A lelki élet vizsgálatát illetően két új módszert mutat be – a második a Jungé. „Ha valakinek a lelki életét rendszeresen át kell kutatni, arra van egy másik módszer: az *asszociációs kísérlet*. Az ember szemben ül a vizsgálni valóval és egymásután egyes szókat mond neki. Annak pedig minden szóra rögtön ki kell mondani azt a szót, vagy mondatot, amelyik legelőször az eszébe jut. Ezekkel a *hívószókkal* vannak blanketták is (a Jung-féleket szokás használni, amelyek a zürichi elmeklinikáról származnak), de alapszabályuk véve akármilyen szót lehet mondani. Aki őszintén kimondja a legelső szót, ami az eszébe jut, az egy gyakorlott vizsgáló számára minden titkát kitálasztja az asztalra. Őszintének lenni pedig muszáj, mert a vizsgáló kezében *stopper* van, a sportversenyekről jól ismert óra, amely ötödmásodpercekben méri a reakció-időt, a hívószó kimondásától a feleletig. És amint valaki nem a legelőször eszébe ötlött szót mondja, az óra kíméletlen pontossággal vall rá, hogy gondolkozással töltötte az időt. A gondolat ugyanis sebes szárnyú sas, de csak az őszinte gondolat, a hazugot ellenben a sánta kutya is utoléri...hát még a fürge stopper!” (Décsi 1908: 274.). Az asszociációs módszernek ez a leírása több szempontból is figyelemre méltó. Nemcsak Jung néven nevezése érdemel itt említést, de az is, hogy e leírásból nyilvánvalóvá válik: Décsi ekkor egy Jungon átszűrűt pszichoanalízist ismert, Freud fölfogását a jungi interpretáción keresztül gondolta végig s mutatta be. Ez az összefüggés abból is kitetszik, hogy vázlatának fölépítésében Décsi az asszociációknak központi szerepet adott: „gondolkodásunk természetes menete az, hogy [az] együvé tartozó dolgok egymást idézik föl az öntudatunkba: ez az asszociáció” (Décsi 1908: 273.). Maga a vázlat mai szempontból természetesen meglehetősen hevenyészett, s a tudománynépszerűsítő publicista érdeklődéskeltő hatásfaktusaitól sem mentes (Talleyrand-aforizmával indít, a „hazugság”-problémát állítja előtérbe stb.). De el kell ismerni, hogy a maga szükségképpen leegyszerűsítést igénylő közegében plasztikus képet ad a pszichoanalízis néhány alapösszefüggéséről. Olyat, amely a laikusnak, a hétköznapi érdeklődőnek is „érthető”, fölfogható volt.

Az alapösszefüggést például, Freud nyomán, de a saját „nyelvén” és tömörítésében, így adja elő: „A dolgok mindig aszerint maradnak meg a memóriánkban, amilyen érzelmi hatással voltak ránk, amikor tudatunkba kerültek. Igen erős hatású – nagyon kellemes, vagy nagyon kellemetlen – élmények igen sok részlettel és igen élénken maradnak emlékünkből, s a gondolkodásnak természetes menete az, hogy együvé tartozó dolgok egymást idézik föl az öntudatunkba: ez az asszociáció. Az ilyen erős érzelmi hatású emlékek egy csomóban

vannak elrakva, s ha valami a csomó egyik képét földidézi, sorban eszünkbe jut hamarosan a többi is, és az egészre emlékezni fogunk, ha nincs a lelkünkben valami ellenállás. Ha a gondolatcsomó kellemes emlék, akkor akadály nélkül eszünkbe fog jutni az egész, de ha rosszul eső dolog, akkor az öntudatunk *köhög-ni* [!] kezd és több-kevesebb zajjal és sikerrel kilöki magából a kízó idegen testet: az egészséges ember egy kis szórakozottság, vagy elpirulás, vagy öntudatlan gesztus révén megszabadul a kellemetlen gondolattól, az ideges ember fejfájással vonja el a figyelmét, a hisztériás ember görcsrohamba, öntudatlanságba, vagy más hasonló állapotba menekül, és így tovább. Ez, ismétlem, a szervezet automatikus védekezése, és éppen úgy megvan minden fokozata az egészséges állapot megszokott és alig észrevehető formájától a föltűnő és beteges alakokig, mint a testi funkcióknak” (Décsi 1908: 273.). Ez a leírás, ahogy az egész cikk is, nem mentes a megértést segítő ilyen-olyan analógiáktól, az idézett részben pl. a *köhögés* emlegetése a testi funkció analógiája szerint magyarázza el a lelki folyamat lényegét. A cikk értelmiségi olvasóit orientáló hatása alighanem éppen ezért lehetett viszonylag nagy.

A kétrészes írás tulajdonképpeni tematikája az, amit a cím is kijelöl: gondolatolvasás, álomfejtés – de e hatáskeltő mozzanatok tárgyalása során *in nuce* bemutatja az akkor még éppen hogy formálódó pszichoanalízis legfontosabb elemeit. Ez Décsi alig csökkenthető teljesítménye a magyar gondolkodástörténetben. S az ő érdeme az is, hogy leírta: „Freud bécsi professzor – jegyezzük meg ezt a nevet! – [...] legelsőként fedezte fel ezeket a dolgokat” (Décsi 1908: 274.).

5

A cikk a jelek szerint figyelmet keltett, érdeklődés támadt a pszichoanalízis iránt. A lap egyik következő száma, az 1908. május 17-i legalábbis már az e tárgykörben érdeklődőknek üzent. A *Heti posta* című szerkesztői üzenetek között „G. (Zombor) és B.L. uraknak dr. Florestan”, azaz Décsi üzent, s a pszichoanalitikus irodalom első magyar összefoglalását adta:

„A Freud-féle pszichológiának magyar irodalma még nincs, a vele foglalkozó irodalom legnagyobb része, egy kevés angol nyelvűt leszámítva, német. Olyan munka, vagy cikk, amit laikus vagy dilettáns is megértene, alig van közte; aki érdeklődik, próbálkozzon meg a következőkkel: 1. Prof. Sigm. Freud, *Zur Psychopathologie des Alltagslebens*, Berlin, Karger, 1907. 2. Prof. Sigm. Freud, *Der Wahn und die Träume in W. Jensens »Gradiva«*. Wien, Deuticke 1907. 3. Dr. Franz Riklin: *Symbolik und Wunscherfüllung im Märchen*. Wien, Deuticke, 1908. (Legajánlatosabb a *második*.) A többi irodalom pár száz folyóiratcikkből és egy kis könyvtarra menő kisebb-nagyobb könyvből áll, és dilettánsnak teljesen érthetetlen, még orvosnak is, ha nem

elmeorvos. »Füzetke«, amely az egész dolgot megmagyarázná, nincsen semmilyen nyelven, nem is lehetséges, amint például a hídépítésről se képzelhető olyan füzetke, amelynek az elolvasása után az ember tudna csinálni egy kis lánchidat; – ez a dolog pedig van olyan komplikált, mint egy lánchíd. A pszichoanalízis különben sem való társasjátéknak, mint az asztaltáncoltatás; aki tud hozzá, az is sokat árthat vele, mint minden erős orvosszerrel, ha vigyázatlanul bánnak vele. Magát a metódust pedig könyvből nem lehet megtanulni, csak klinikai gyakorlattal, sok egészséges és beteg emberen, és olyan elmeorvos vezetésével, aki maga is foglalkozik vele. Ami az érdeklődő intelligens közönségnek való, az körülbelül benne van múltkori két közleményünkben” (Heti posta 1908: 327.).

Ez a szerkesztői üzenet nemcsak kiegészíti a korábbi két cikket és némileg belevilágít Décsi „szakirodalmi” tájékozottságába, de – szempontunkból – alighanem perdöntő is. A kéthasábosan tördelt A Hétben ugyanis ezen a 327. oldalon az egyik hasábsban (a másodikban) olvasható „Dr. Florestan” üzenete, a másik hasábsban, a baloldaliban pedig Kosztolányinak a rövid, névtelen ismertetése olvasható Csáth Géza *A varázsló kertje* című novelláskönyvéről. Kosztolányi tehát ezt a szakirodalmi tájékoztatót bizonyosan olvasta. Alighanem kimondható tehát: a kétrészes cikk, a szerkesztői üzenet és az ezek kapcsán Décsivel folytatott személyes eszmecserek együtt megadják azt az ősforrást, amelyből Kosztolányi kezdetben merített, amely analitikus orientációjának kialakulását közvetlenül befolyásolta.

S mellékesen Kóváry Zoltán (2009) Csáth Gézával kapcsolatos kérdésközlvetése is megválaszolható. Csáth, ha mást nem, a saját könyve ismertetése mellé tördelt szerkesztői üzenetet bizonyosan látta, s ez már elég lehetett ahhoz, hogy ő is érdeklődni kezdjen az új tudomány iránt. A Florestannal való személyes beszélgetések lehetősége pedig, unokatestvére, Kosztolányi révén, az ő számára is adott volt. A nyelvtudás gyöngeségeit így a személyes eszmecserek kiegyenlíthették, sőt a pusztá olvasáshoz mérten számottevő többlettel jártak. Décsitől olyasmit is megkérdezhetett, amire a szakirodalom böngészése nem, vagy csak nehezen adott volna választ.

6

Hogy Décsi Imre cikke és szerkesztői üzenete milyen szerepet játszott Kosztolányi analitikus tájékozódásában, többé-kevésbé nyilvánvaló: ezek irányították rá figyelmét az új, irodalmi szempontból is fontos tudományra. De hogy Décsi, mint szerkesztőségi társaival beszélgető „ismeretterjesztő” milyen intellektuális potenciált jelentett Kosztolányi tájékozódásában, azt ezekből az adatokból biztonsággal már nem lehet kikövetkeztetni. Pedig föltehető, az igazán ösztönzők éppen az élőlzávas, dialógikus szerkezetű eszmecserek voltak.

Szerencsére Décsi további analitikus jellegű ügyködése „megfogható”, s ennek rekonstruálásával arra is következtethetünk, milyen impulzusokat közvetíthetett szerkesztőségi kollégáinak, így Kosztolányinak is.

Décsi ugyanis az A Hét-beli cikket követően sem hagyott föl az új lélekelemző metódus tanulmányozásával. 1909 májusában Svájcban ment, ahol a zürichi kanton elmegyógyintézetében, a nevezetes Burghölzliben kb. fél évig Carl Gustav Jung irányításával, közvetlenül mellette dolgozott, tanulva az új módszereket. Jelenlétéről Jung magának Freudnak is beszámolt. 1909. május 12-i levelében így írt Décsiről: „Ismét van két assistensem, dr. Décsi Budapestről (5 hónapra) és dr. Gibson Edinburgból (6 hétre), előbbi jó intelligenciájú egyén [...] Stein révén került ide, jól felkészült neurológus” (Jung/Freudlev, idézi Hermann 1907:3000.). A Jung—Freud-levelezést szemlélő Hermann Imre írásából tudható, hogy egy másik, Freudhoz írott levelében Jung azt is elmondta, „Décsivel közös munkába kezd, galvanométerrel vizsgálják a dementia praecox »beállítását«” (Hermann 1974: 3000.). Décsi zürichi tanulmányútjáról természetesen A Hét is hírt adott, az 1909. május 23-i szám *Heti postája* „Érdeklődőknek” arról számolt be, hogy „mi [ti. a szerkesztőség] már nyakig benne ülünk a nyárba. Munkatársaink lassan-lassan elszélednek rövidebb-hosszabb pihenésre a szélrózsa minden irányába. Reveur [azaz Szini Gyula], a Saison-rovatunk buzgó művelője már hetek óta Páris boulevardjait rója és gyűjti az anyagot az őszi campagne-ra. Kosztolányi Dezsőt szintén a Nyugat nagy világ-metropolisa csábította el olyan üdülésre, amely voltaképpen csak fáradozás. Dr. Florestan [azaz Décsi] ez idő szerint a svájci klinikákat bújja. Zürichből küldte azt a kis croquist, amelyet mai számunkban adunk közre. Csudálatos, mi mindent nem neveznek az emberek pihenésnek!” (Heti posta 1909: 356.).

Décsi és Jung közös munkája, ha kisebb megszakításokkal is, az eredetileg tervezett öt hónapnál tovább tartott. Décsi ugyan e hónapokban valamennyi időt Párizsban is töltött, *A kultúra szomjazói* című cikkét legalábbis Párizsból keltezte (az első részt augusztus 30-án, a másodikat szeptember 24-én), tehát ekkoriban ott is járt (vö. 1909: 596., 1909: 645.). Novemberben azonban bizonyosan megint Zürichben volt. Jung egyik, 1909. novemberi Freudhoz írott levelét ugyanis Décsi vitte el Freudhoz, mivel „Décsi éppen elhagyja Zürichet, ahol hat hónapon át fáradságos munkában türelemmel vett részt. Eleve finom megértéssel fordult a pszichoanalízis dolgai felé, és most természetesen a Mestert [ti. Freudot] is meg akarja ismerni, aki ezeket a dolgokat készíti számunkra. Dr. Décsi nemcsak jó szakmai tudással rendelkezik, hanem kitűnő irodalmi ismeretekkel is, ami megszerzését értékesé teszi számunkra” (Jung/Freud lev, idézi Hermann 1974: 3000.). Jungnak ez az ajánló gesztusa eredményes is volt: Décsi Freuddal, sőt az un. Szerdai Társasággal is

érintkezésbe került. A Szerdai Társaságnak november 17-én volt vendége (Protokolle II. 285. és 295., vö. SF/FSlev 2000: 197.), s valamikor ekkor találkozott Freuddal is. Találkozásukról maga Freud is beszámolt; november 21-i, Ferenczihez írott levelében erről a következőket olvashatjuk: „Decsy (aki, nem tudom, hogy tényleg így írja-e a nevét) itt járt, de nem sok haszna volt belőle. Túlságosan el voltam foglalva ahhoz, hogy meghívhassam. *Intelligens és – megbízhatatlan ember benyomását kelti*” (SF/FS lev 2000: 196.). Ferenczi november 26-án erre így reflektált: „Décsy még nem jelentkezett nálam” (SF/FSlev 2000: 190.).

Ez az epizód több szempontból is érdekes. Décsinek Freuddal való találkozása nyilvánvalóan fontos mozzanat: ez a legbelső körben való mozgását tanúsítja. De ennél szociológiailag jellemzőbb, hogy Décsit Jung ajánlotta be Freudhoz, Freud erről beszámolt magyarországi „helytartójának”, Ferenczinek, Ferenczi pedig evidensnek vette, hogy Décsi föl fogja őt keresni. A mozgalom szerveződésének folyamatába lehet itt bepillantani. S már itt nyilvánvalóvá válik, hogy Décsi analitikus sorsa bizonyos értelemben már eleve eldőlt. Az, hogy a Jung, Freud és Ferenczi nevével jelezhető mozgalomtörténeti erőterbe Décsi Jung „embereként” lépett be, akkor, amikor Ferenczi „helytartósága” már kezdett megszilárdulni, eldöntötte sorsát. A Jung-vonal erősödése sem Freudnak, sem Ferenczinek nem volt kívánatos. Ez, korai föllépése ellenére, Décsit marginalizálta, sőt – „tudományos” szempontból – outsidersré tette.

(Ezt az összefüggést, mint majd látni fogjuk, Ferenczihez való viszonyának alakulástörténete szépen kirajzolja, igazolja.)

7

Szempontunkból azonban Décsinek már ez az „előtörténete” is figyelemre méltó. Az így kibontakozó intellektuális háttérével ugyanis barátai és kollégái számára fontos *közvetítővé* vált. Autopsziás, jó ismeretei voltak a jungiánus gyakorlatról, személyes benyomásai voltak a három legfontosabb akkori analitikusról, köztük Freudról, s lélektani ismereteit egy nyitott, a kultúra igen széles körében otthonos intellektus szervezte egységbe. Róla szólva Jung nem véletlenül emelte ki „kitűnő irodalmi ismereteit”, mint a mozgalom számára hasznosakat. Décsi ugyanis, alkatánál és műveltségénél fogva, ideális aktora volt a pszichoanalízis művészközönség számára való „lefordításának” és aktualizálásának. Magát a pszichoanalízist, sokakat megelőzve, nem csupán a lélektan valamiféle új tudományának tekintette, de egy szélesebb körű érvényességgel bíró, általánosabb kultúratudomány alapjának, meghatározó centrumának is: a freudi-jungi tanokat kiterjesztette a művészetekre is.

Aligha véletlen, hogy már Zürichbe utazása előtti egyik cikkét is a *Szépség*

témájának, a művészet analitikus értelmezésének szentelte (Décsi 1909: 60-61.). Írása, amely *A tudomány jegyében* rovatban jelent meg, az esztétika pszichoanalitikus nézőpontú magyarázata. Kantból indul, de egészen más úton halad, s alapkérdése is más: „A tudományos esztétika nem azon kezdődik, hogy mi a szép, hanem azon, hogy mi az *érdek nélküli tetszés*. Vagyis honnan van az, hogy egynémely dolog minden látható haszon nélkül jól esik az embernek, más dolgok meg, ugyancsak érdek nélkül, rosszul esnek. Miért kellemetlen a kulcsnyikorgás és miért kellemes az orgonaszó?... Egy kék és zöld csikokból álló nyakkendő csúnya, egy darab vörös bársony szép, a c-cis-d akkord diszsonáns, a c-e-g harmonikus, a *Gioconda* szép arckép, az Innocent Ferenc *Rabnöje* pedig csúnya arckép, – más emberek szerint pedig mindez megfordítva igaz. Van-e ebben szabályosság, az *ízlések* között van-e rangkülönbség, egyszerűval, hogy a szépség fogalma véges-végig a *de gustis non dispis* törvénye alá tartozik-e, vagy pedig van-e *a szépek* tudományosan megállapítható ismertetőjele: ez a kérdés” (Décsi 1909: 60.). Décsi, persze, e cikkben sem lesz esztéta, őt igazából „az esztétikai gyönyörködéssel járó lelki működések” (Décsi 1909: 60.) érdeklik, jóllehet tudja, hogy ezek „a lelki élet legkomplikáltabb működései közül valók” (Décsi 1909: 60-61.). De freudiánus Kant-kritikája nemcsak érdekes, hanem – mint a művészet hatásmechanizmusának alapjaira irányuló kérdésfőlvetés – figyelemre is méltó. Az érdeknélküliséget tagadva ugyanis kimondja, hogy: „A legújabb pszichológia megtanított rá, hogy nemcsak a tetszés, hanem minden lelki működésünk érdek szerint igazodik, és hogy a lelki életünk tartalmának legnagyobb része öntudatlan. Ez az egyszerűnek látszó szabályosság olyan alapvető törvénye a pszichológiának, mint a fizikának a nehézkedés” (Décsi 1909: 61.).

Gondolatmenete e cikkben is logikus, jól követhető. Kiindulópontja az *érzéki* alapú *asszociáció*, amelyre mindent fölépíthet. „Az ember minden fogalmat úgy szerez, hogy beállítja a többi fogalmai közé, még pedig valami rendszer szerint, amint akármilyen *érzéki* ismertetőjele – szaga, hangzása, formája és hasonlók –, vagy egy komplikáltabb tulajdonsága, mélyebb értelme szerint osztályozni tudja a meglévő fogalmak között. Ilyen módon persze valamennyi fogalmunk összefügg, s ez az elhelyezés a szomszéd fogalmak közé, ez az *asszociáció*” (Décsi 1909: 61.). Az asszociációkat azonban magukat is kettéosztja, s megkülönbözteti az „inteligens asszociációkat”, amelyek „egy fogalom ismertetőjelei”, s a „véletleneket”: „minden fogalomhoz megszámlálhatatlan mennyiségű *véletlen asszociáció* tartozik” (Décsi 1909: 61.) A tudatnak ez az asszociáció-sorozatként való fölfogása, persze, jól tudja, önmagában teljes káoszt jelentene. S ezért belépteti az *affektus* fogalmát. „Az asszociációk között ugyanis rendet tart az *érdek* és az eszünkbe jutást is az kormányozza, – hogy t.i. mennyi *érzésbeli* közünk van a dolgokhoz. Ez: hogy jól esik-e valami vagy

rosszul, ez az *affektus*. Az affektus adja meg a fogalmaknak az asszociációs rokonságot, tehát azok a fogalmak fogják egymást fölidézni, amelyekhez egy közös *erős érzelem* kapcsolódik” (Décsi 1960: 61.). Ám az affektus nemcsak a fölidezésben vesz részt nála, védelemként is funkcionál: a „kellemetlen érzések ellen védi meg az embert az affektus másik működése: az, hogy ő kormányozza a fogalmainkat az *öntudat* kapuján ki és be. Ami t.i. kellemetlen affektussal jár, annak az a tendenciája, hogy ne jusson öntudatra, és talán a kellemetlenség foka teszi azt, hogy milyen nehézséggel jár az öntudatba való visszahozása” (Décsi 1909: 61.). Mindaz, ami kellemetlen vagy érzelmileg közömbös e szempontból, az az „*alsóbb öntudatba*” (ma úgy mondanánk: a tudattalanba) szorul vissza. S ennek a tudattalannak Décsi nemcsak általában, mintegy lélektani magyarázó elvként tulajdonít jelentőséget, de a művészetértelmezés szemszögéből is. „Az alsóbb öntudatunk *egy teljesen másik egyéniség*, mindazokból a gondolatainkból, amelyeket tudomásul vennünk rosszul esik”, ám „ezek a gondolatok nem hatástalanok, sőt az öntudatban lévő és a hozzájuk kapcsolódó asszociációk révén állandó nexust tartanak föl *tudatos* szellemi életünkkel. Azáltal, hogy nem jutnak korlátlanul öntudatra, óriási szellemi munkát spórolnak meg, de a hatásuk azért folyton érzik mindabban, amit automatikusan cselekszünk, tudatos ok nélkül érzünk, – amiben gyönyörködünk s amit utálunk, anélkül, hogy igazi okát tudnánk adni” (Décsi 1909: 61.).

Décsi gondolatmenete eddig a pontig alig több s más, mint a korai pszichoanalitikus elmélet rövid, „népszerűsítő” összefoglalása – még kialakulatlan magyar nyelvű terminológiával. De Décsi innen tesz még egy kis lépést, leszögezve, hogy „itt kell az esztétika alapvető törvényeit keresnünk”. S megfogalmazza sejtését, miszerint „az esztétikai gyönyörködés primitív testi gyönyörűségekből származik, rendszeren *igen hosszú és komplikált asszociációs úton, úgy hogy ennek az útnak a legnagyobb része öntudatlan marad, a velejáró kellemes affektus pedig öntudatra* jut. Ez még nem esztétika, de, azt hiszem, *prolegomenon* »minden esztétikához, mely tudományként fog szerepelhetni«” (Décsi 1909: 61.).

Décsi *Szépség*-cikke csakugyan nem tekinthető pszichoanalitikus alapú „tudományos” esztétikának, ezt már terjedelme sem teszi lehetővé. Amit mond, az – mai szemmel nézve – csupán a néhány pszichoanalitikus elv és szempont plasztikus kivonatolása, „népszerűsítő” rekapitulálása. De érdeme, hogy a tudattalan esztétikai szempontú újraértelmezésével és operacionalizálásával két irányba is megnyitotta a művészetértelmezés lehetőségeit. Az asszociációk jungi ihletésű középpontba helyezésével egy alapvető jelentőségű műalkotásszervező elvre, a szöveg asszociatív szerkezetére hívta föl a figyelmet, az antropológiai dimenzió szerepeltetésével pedig a művészet antropológiai, mondhatnánk létezésztörténeti meghatározottságának fölismerése előtt nyitotta ki a kaput.

S az is bizonyos, Décsi a pszichoanalízisnek egy szélesebb, szinte mindent átfogó értelmezése felé tájékozódott. A pszichoanalízist a pszichológia fordulópontjaként fogta föl. Ahogy egy másik, 1909. decemberében írott cikkében írta: „Ez a pszichológia a tudománya lesz mindennek, ami az emberi lélek produktuma: a sorsnak, a művészetnek, a történetnek, az egész kultúrának. Ennek a pszichológiának a nyelvén beszélni fog minden kő, amihez ember keze hozzáért, – minden, amihez embernek valaha köze volt. Ez a lélek tudománya lesz, ami minden nagy és kellemetlen megismerésnek az útja” (Décsi 1909: 847.). S – immár elkötelezettségét is megvallva – az sem aggasztotta, hogy „az Üdv huszadik és a természettudományok második századában, amikor ez az új pszichológia Freud professzor munkáiból megszületett, a napnyugati bölcsek olvasván könyveit, szólának ...éppen úgy, mint *akkor*...: »Fölötte szellemes és nevezetes dolgok ezek, de idegenek mitőlünk, akik a Tudósok vagyunk – és nem tartóznak bele a *tudományba*«” (Décsi 1909: 847.).

Az analízis immár, átvéve Nietzsche gesztusát, egy tudomány fölötti, általánosabb érvényű magyarázó elv.

8

Décsi működése Kosztolányi szeme előtt zajlott; írásait olvasta, vagy legalábbis átlapozta, személyes érintkezéseik során pedig beszélgettek. De hogy a Décsi közvetítette ismeretek pontosan hogyan épültek be Kosztolányi gondolkodásába, nem könnyű megmondani, ehhez nem elég Décsi szövegeinek ismerete. A „hatás” létével mindenesetre célszerű számolni. Kosztolányinak az a műve ugyanis, amelyet 1909 őszén írt s amely először a Nyugat 1910. évi 7. számában, majd – kiegészítésekkel – önállóan is megjelent, s az első, nagy sikert hozta meg számára: *A szegény kisgyermek panasza* a mai álláspont szerint már összefüggésbe hozható a pszichoanalízis ismeretével. E ciklus kapcsán Roginer Oszkár egyenesen „erőteljes Freud-hatás”-ról beszél, majd – okfejtése egy másik pontján – azt hangsúlyozza, hogy e művében Kosztolányi „szinte kitapinthatóan freudiánus módszerekkel nyúl a személyes anyaghoz” (Roginer 2010: 103., 104.). Az értelmezést azonban nehezíti, hogy *A szegény kisgyermek panasza*, bár csakugyan az „emlékekben való alámerülés” verse, *nem* analitikus értekezés, hanem műalkotás. Sok minden rokonítja a freudi tannal: ez a versciklus az emlékek archeológiája, s a lényeges mozzanatok a gyermekkor mozzanatai – ezek azonban nem a megértésre törekvő racionális kritika fényében jelennek meg, hanem – ellenkezőleg – a gyermekkor sajátos „irrealitásaiban” mozognak. Bizonyos értelemben tehát éppen ellentétesek a pszichoanalitikus intenciókkal. A gyermekkor a ciklus verseiben inkább földidéződik és igazolódik, semmint „lelepleződik”: a vers hatását éppen a gyermeki látás irrealitásaival való azonosulás adja meg.

Ez a kettősség: a freudi inspirációk tagadhatatlan jelenléte és az azzal ellentétes művészi megoldások keresése poetikailag érthető. Bori Imre (1986) figyelt föl rá, hogy Kosztolányi már 1904-ben (!), egy Babitshoz írott levelében is a gyermekkorban való visszatekintés fontosságát hangsúlyozta: „Heracleitos mondja: az ember sorsa az ember jelleme; de hol van az ember sorsa: a múltban! // Létünk minden gyökérszála oda kapaszkodik, nevelésünk onnan kaptuk, első benyomásainkat onnan szereztük. Nem tudom miért, de én fanatikusa lettem az eltűnt időnek. Gondolatok és hangulatok bántanak. Mindig arról álmodok, hogy gyerek vagyok s oly érzelmeket érzek ilyenkor, melyeket kifejezni soha se tudok, de mindég vigaszt merítek belőlük. Félő tisztelettel meredek mindenre, ami otthonról jó; ez szent, gondolom magamban, hisz a semmiségek, melyek már elmúltak, a múlt igénytelen tárgyai és eseményei, alkottak engemet, ők az én isteneim” (idézi Bori 1986: 71.). Ha arra gondolnánk, hogy ez a vallomás már az analitikus beállítódás jele, persze, alighanem tévednénk: ez még inkább a megszokott otthoni, „vidéki” környezetéből kiszakadt, a modernitás viszonyaival szembesülő ember nosztalgikus gesztusa. Azé az emberé, aki részben magához illőbbnek, „emberibbnek” tartja az őt megeremtő múltat, részben – alighanem az érzékelt kontraszt miatt – ezt a múltat érzékeli „szent”-ként. (Hogy ez az 1904-es beállítódás milyen elméleti inspirációkból táplálkozott, illetve erősödött föl, más kérdés; itt s most ebbe nem célszerű belegabalyodnunk.) Am ennek a beállítódásnak részben folytatása és megerősítése, részben azonban sajátos aktualizálása az az évekkel később, 1909. június 12-én Csáth Gézához írott levél, amelyre ugyancsak Bori (1986) figyelt föl: „nem mondhatom el neked így, minő különös hangulataim vannak újabban. Egyenesen a gyermekkoromba törpültem vissza és élem azt az érzelmi őseletet, amelyet ezelőtt annyira kívántam. Ma épp úgy jön az Este, mint akkor” (idézi Bori 1986: 72.). Ez a levél, igaza van Borinak, csakugyan illeszkedik az 1904. évi vallomáshoz, már-már szinte rövidített újramondása annak. De ha jobban figyelünk a szövegre, észre kell vennünk új, az előzővel részben szemben álló vonásait is. Ez már *nem* a visszakíváncozás megvallása, ez a „visszatörpülés”, ez az „érzelmi őseletbe” való visszatérés inkább már kényszer. Ez, aligha függetlenül a Décsi közvetítette analitikus ismeretektől, már az *önanalízis* lélektani helyzete. A visszatekintő, szinte kényszeresen, a múltjával foglalkozik. Maga az önanalízis, persze nem kerül itt leírásra, ezt Kosztolányi levélírás közben nem rögzítette. De – s ez itt a fontos – az erre való ráhangolódást, az emlékektől való – földézés közbeni – distanciálódást „beismerte”. S bár nyilvánvaló, hogy ennek a „visszatörpülésnek” a művészi hasznosítása már ekkor, azaz 1909 nyarán is foglalkoztatta, sőt egyik, 1909 augusztusi levelében már egy „összefüggő lírai-epikai elbeszélés” terve is fölsejlett előtte (vö. Bori 1986: 72.), a döntő mozzanat itt még az önelemzés. Enélkül a művészi alakítás anyaga nem képződött volna meg. A gyermekkori

valóságos élettények és a versbéli leírások közé föl kellett építenie egy *közvetítő mentális képet* a gyerekkorról.

A gyerekkori emlékek művészi fölidézésének és (poetikai funkciójú) irracionálisításának folyamatában utólag is fölismerhető az önanalízisnek több, már analitikus tájékozódásról árulkodó eleme. Hármát, illusztrációként, itt is célszerű fölemlítenünk. Az egyik, s alighanem az alapvető jellegzetesség az, amire már Roginer Oszjár is utalt. *A szegény kisgyermek panaszzai* „problematikus eseményeket tematizál”-t, s a ciklusban érvényesülő leírás „analizáló” jellegű. A megjelenített gyerekkor egyáltalán nem idilli, a fölidezésében szerepet kapó visszatekintés disszonanciákat, sőt traumákat rejt magában. A második: a halál, mint egy nagy trauma, már ekkor megjelenik, központi szerepben. Előbb általánosságban: „Ó a halál. / Mi ismerjük csak, pici gyerekek. / Utunkban áll / S könnyes, pityergő szájunk megremeg. / Ó a halál. / A játszótársunk és tréfál velünk” (Kosztolányi 1910: 451.). Majd konkrétan elbeszélve, a nagyapa halála: „Azon az éjjel / Halt meg szegény, ősz nagyapám. / [...] Azon a reggel / Riadva bámultam feléje / Azon a reggel / Csak hallgatott macaks ajakkal / Azon a reggel / Olyan volt, mint egy néma angyal” (Kosztolányi 1910: 452.). Ez a fölidézett halálélmény, amely, ismeretes, Kosztolányi más, későbbi megnyilatkozásaiban is ismételten fölbukkan, nyilvánvalóan központi élménye volt – később maga az író is így értelmezte ezt. A harmadik mozzanat, amelyről itt is szólni kell, az apához való viszony tematizálása. Az ezt a kérdéskört megjelenítő vers külön, részletes elemzést érdemelne, tanulságai számosak. Itt s most csak egyetlen mozzanatra szükséges föltétlenül fölhívni a figyelmet: „Úgy szeretem s félek vacogva tőle” (Kosztolányi 1910: 456.). Ez az ambivalencia több mint jellemző, ez szempontunkból szinte illusztrációs anyagként is kezelhető. S nincs tanulság nélkül az sem, hogy apjáról szólva ezt rögzíti: „vérben, halálban omlik el a titka” (Kosztolányi 1910: 456.).

Azt a „váltóátállítást”, amelynek eredményeképpen az önelemző, önanalitikus élethelyzetből irodalmi mű született, maga Kosztolányi, sok évvel később, így idézte föl: „*A szegény kisgyermek panaszzait* akkor kezdtem írni amikor édesatyám egyszer látogatóba jött hozzám Üllői úti diákszobámba. Kikísértem a hajnali vonathoz, és talán a látogatás hatása alatt, mert eszembe jutott a vele való kapcsolat, az elmúlt diákkorom és a vidéki életem, amikor a pályaudvarról visszafelé mentem, egyszer fölzendült bennem ennek a vers-sorozatnak első költeménye: *Mint aki a sínek közé esett...* Aztán rövidesen, alig egy hét alatt, az egész sorozatot leírtam, és máig sem tudtam rajta változtatni egyetlen sort sem” (idézi Bori 1986: 74.). Ennek a visszatekintésnek a „lényege” bizonyosan igaz. A vers-sorozat kiváltója csakugyan az ambivalens apa-fiú viszony asszociációkat elindító aktualizálódása, az apai látogatás lehetett. De a kései, visszatekintő valomás nemcsak ezért érdekes. Ha tudjuk, hogy az első vers a *Mint aki a sínek*

közé esett... volt, e vers explicit szituációrögzítése kulcsot ad kezünkbe a döntő pillanat megértéséhez is. Mert mit mond ki e vers a versírás lélektani helyzetéről? „Mint aki a sínek közé esett.../ És általérzi tűnő életét, / [...] És lát, ahogy nem látott sose még.” Majd, megerősítve és részletezve ezt a szituációs élményt: „Mint aki a sínek közé esett, / A végtelent, a távol életet / Búcsúztatom, mert messze mese lett” (Kosztolányi 1910: 450.). A sínek közé esni: traumatikus élmény. Hogy konkrétan mi váltotta ki ezt az élményt az apját az állomásra kikísérő költőből, találgatni utólag már fölösleges volna. Könnyen lehet, hogy csupán valami apró, banális mozzanat. De bármi volt is ez a veszélyérzést fölkeltő (s distanciát teremtő) apróság, a saját múltján töprengő emberben ettől mégis beindult és lezajlott egy *perspektíva*váltás: hajdani élete „messze mese lett”. S ezt a pillanatot a pszichoanalízis is ismeri – ez az, amikor a hajdani trauma érzelmi földolgozása megtörténik. 1909 szeptemberében (amely időpontra az atyai látogatás tehető) Kosztolányinál ez a személyiségtörténeti fejlemény következett be.

A többi már „csak” költői tehetség kérdése volt. De hogy ez a szituáció bekövetkezhetett, ahhoz szükséges volt az új pszichológia, az analízis inspirációja is. Décsi közvetítő szerepe tehát *A szegény kisgyermek panaszai* megszületésében nyerte el jutalmát.

9

Aligha lehet véletlen, hogy Freud explicit emlegetése ezt követően jelenik meg Kosztolányi írásaiban. Először, ha jól gyűjtöttem ki az adatokat, az *Élet* 1910. szeptember 11-i számában bukkan föl Freud neve Kosztolányinál: „Mióta Freud, a bécsi pszichológus fölfedezte az öntudatunk alatt levő élet hatalmas imperiumát, mely éppoly tág, gazdag és érdekes, mint az érzéssel érzékelhető, ezen a ponton, ezen a földalatti területen keresik az írók is a rejtelem kulcsát, a félelem gyökereit is. Eddig csak a terebélyét látták, az ágait, a leveleit. Most néhányan észreveszik azokat a finom hajszálygyökereket, amelyek az ismeretlen sötétségbe nyúlnak” (Kosztolányi 2006: 293.). E szöveg nemcsak Freud emlegetése miatt érdekes, rejtett allúzió ez *A szegény kisgyermek panaszai* alkotás módjára is. Mintegy explicit alakban mondja ki azt, amit előbb alkotóként maga is csinált. S ez csak az első Freud-említés. Nem sokkal később, *A Hét* 1910. december 18-i számában, *A színházi hét* című írásában újabb Freudot emlegető mondat bukkan föl: „A szereplők se szörnyek, de idegbetegek, akik ma Freudhoz vagy Ferenczyhez járhatnának” (Kosztolányi 1910b: 822.). Ferenczi nevének hibás, y-nos írása persze jelzi, ekkor még, bár már tudott róla, nem volt vele szorosabb kapcsolata, csak „hallomásból” hivatkozik rá. Ám ettől kezdve egyre természetesebben hivatkozik az új tanra s művelőire. 1911-ben már az analízis irodalmi hasznosításának egy addig általa még nem gyakorolt lehetősége is föl-

bukkan nála, hiszen egyik írásában „analytico-pszichológiai regény”-t emleget (Kosztolányi 1911: 142.). S ugyanabban az évben már mélyülő ismereteiről ad tanúságot, már Freudot is olvasta, eredetiben: „Mindenki közül legközelebb nyúl a kérdéshez Freud, aki ezt a képet [ti. Leonardo Giocondáját] egy merész és izgató tanulmányában önvallomásnak tartja és egy régi-régi gyerekkori impresszióra vezeti vissza, arra, hogy a művész meglátja az anyjában a nőt és viszszaeretlen tőle” (Kosztolányi 1911b: 560.). Itt ugyan még „aberrációnak” tartja azt, amit „a bécsi tudós felfedezett Leonardo da Vinciben” (uo: 560.), de ez az egész utalás már nem lehet szerkesztőségben fölszedett ismeretek újramondása. Itt a Freud-szöveg retorikai minősítése már mindenképpen saját olvasmányélményre vall. 1912-ben pedig már teljes természetességgel hivatkozott Freudra, amikor úgy adódott: „Akkor még nem ismerték Freud tudományos álmoskönyvét” (Kosztolányi 1912: 45.) – írja pl. egyik cikkében. Majd egy másikban ezt: „Erre a ravasz metamorfózisra Freud évek múltán rámutatott és tudományosan igazolta Strindberg intuícióját” (Kosztolányi 1912b: 293.). Ekkor tehát Hebbel és Strindberg fiktív, irodalmi szövegeinek magyarázatában már élt a freudi inspirációval, „tudományosan” igazolva az irodalmat.

10

Itt a történetet akár be is lehetne fejezni. Décsi sorsa azonban Kosztolányitól függetlenül is érdekes, s fölmerül a kérdés, a pszichoanalízis magyarországi recepciójának e korai alakjából miért nem lett az indulásához mérhető nagy analitikus? A válasznak legalább két összetevővel kell számolnia, ha valódi magyarázatot akar adni. Az egyik, Décsi „ismeretterjesztő” alkata, újságíráshoz való kötődése nyilvánvalóan akár önmagában is elégséges válasz lehetne. Ám tudjuk, 1908 előtt Ferenczi sem volt több orvosi ismeretterjesztőnél, újságokba dolgozó orvosnál. Ha tehát az egyik „ismeretterjesztőből” centrális jelentőségű tudós, a másiktól pedig csupán a mozgalom perifériáján mozgó outsider lett, akkor a teljes választ valahol máshol kell keresni. Például a „hőskor” személyi viszonyaiban, sorsalakító összefüggésrendjében. Ferenczi ugyanis, nem nehéz észrevenni, tudattalanul is abban volt érdekelt, hogy sem Stein Fülöp, sem Décsi ne fussa ki magát analitikusként, hogy ő maga legyen a bécsi Mester „helytartója”, hogy ne riválisai, hanem csak hívei és követői legyenek. S képességei ehhez a szerepkörhöz Ferenczinek meg is voltak, a személyi viszonyokat pedig sikerült „megfelelően”, azaz igényei szerint alakítania.

Décsi margóra szorulása nagyon szépen nyomon követhető Freud és Ferenczi levelezéséből. Ferenczi, már ismerve Freudnak Décsire vonatkozó ambivalens ítéletét (amelyet idéztünk is), 1910. február 5-én beszámolt Freudnak szervezet-alakító lépéseiről. Leveléből kiderül, ekkor a budapesti cso-

port megteremtésében még Décsinek (és Steinnek) is lett volna szerepe. Ekkor még számolni kellett vele. Mivel magának a majdani szervezetnek ekkor „még nyoma sem” volt, Ferenczi még kereste az együttműködés lehetőségeit – legalábbis ezt írta Freudnak: „Elküldtem tehát Décsihez egy páciens, hogy a jóindulatát megnyerjem, tanácskoztam vele egy (bécsi minta szerinti) $\Psi\alpha$ egyesület alapításáról, és előkészítettem a találkozást Steinnel” (SF/FSlev 226.). A „tanácskozáson” vagy legalábbis annak Ferenczi eszközölte földolgozása során azonban döntő fordulat következett be. Hogy Décsi és Ferenczi megbeszélésén mi hangzott el, nem tudjuk, a beszélgetés ma már rekonstruálhatatlan. Ferenczi reakcióit azonban ismerjük. A Freudhoz írott levél ugyanis két, döntő fontosságú momentumot is tartalmaz: a levélben Ferenczi ad egy jellemzést Décsiről, s egyben megvallja személyes viszonyát is. Mindkét momentum árulkodó. A jellemzés a következő: „Décsi fiatalos lázadó, sokat akar dolgozni, publikálni, újságcikkeket is ír a $\Psi\alpha$ -ról, be akarja vezetni a nevét a köztudatba, mellesleg nagyon beképzelt (tényleg nagyon intelligens is), lépten-nyomon valami újat vél felfedezni stb.” (SF/FSlev 226.). Ez a jellemzés első, felületes olvasásra tárgyilagos, sőt némely pontjában elismerő jellemzés, valójában, indirekte, Décsi komolytalanságát sugallja. Hogy a jellemzés nem teljesen tárgyilagos, maga Ferenczi is tudta, hiszen a Mester tekintete elé szánt levelében önmagáról is ad egy magyarázkodó jellemzést: „Valamelyest kényelmetlenül éreztem magam [ti. a beszélgetés során]. Az analízis megmozdította bennem a régi testvérkomplexust: nyilván a kis *Freudot* akartam itt játszani, nagyon szeretem oktatni azt, aki teljesen tapasztalatlan, aki elfogad mesterének, de hogy egy fiatalabb tanítson engem – az kellemetlen számomra” (SF/FSlev 226.). Ez az önjellemzés ravasz „beismerés” – beismeri személyes ellenszenvét, vezérekedési hajlandóságát, s ezzel mintegy az őszinteség pozíciójába emeli magát a címzett előtt, ugyanakkor hízelt gesztust tesz a megnyerendő Mesternek: önmagát – egy Freudhoz írott levélben! – „kis Freud”-ként jeleníti meg. S ezzel mintegy legitimálja a riválisáról adott jellemzést. Hogy Ferenczi Décsiről szólva csakugyan a lényegét ragadta-e meg, nem teljesen bizonyos. Mai szemmel nézve úgy tetszik, némileg túlhangsúlyozta a (felületességre utaló) újságírói vonásokat. De hogy Décsivel kapcsolatban Freudot áthangotha, az bizonyos. Freud 1910. február 8-i válaszában (bár Freud időközben nyilvánvalóan nem szerzett újabb, autopsziás ismereteket Décsiről), így reagált Ferenczi ide vonatkozó megjegyzéseire: „Úgy látom, D.[écsi] jóval gyengébb minőség, S[tein] pedig valószínűleg teljesen használhatatlan” (SF/FSlev 228.). Ezzel Décsi analitikus sorsa lényegileg eldőlt: Freud, aki – tudjuk – Ferencziben „olyasvalakit” látott, „akiben teljesen megbízott” (vö. SF/FSlev 229., 4. jegyzet) hitelt adott a Décsi ellen játszó Ferenczinek.

Freud 8-i levelére Ferenczi azonnal reagált, 8-i (!) levelének valószínűleg 9-én írott folytatásában már ott van a nyilvánvalóan farizeus megjegyzés:

„Véleménye D.[écsi]-ről elgondolkodtat” (SF/FSlev 231.). Ez a mondat célirányosan álságos; úgy tesz, mintha mérlegelné Freud véleményét, ám – tudjuk – a Mester véleményét előzetesen éppen ő sugallta. Így viszont Décsivel szemben a továbbiakban már az autoritásra hivatkozhatott. S ez a Décsi kiszorításához vezető folyamat később is ugyanígy alakult. 1910. április 3-án Freud, nem tudni pontosan mire reagálva, újra Ferenczi intenciói szerint minősítette Décsit: „Sajnos, én is úgy látom, Stein és D.[écsi] sem lenne egészen megfelelő alapítótárs” (SF/FSlev 256.). Május 6-án pedig Ferenczi már ezzel a vélekedéssel összhangban veti föl a kérdést: „Steinne, Décsinek és két-három nem-orvosnak tartsam a kurzust?” (SF/FSlev 275.) Ekkor már nem is vádolt, már nem is volt szüksége ilyesmire, elég volt immár egy lemondó legyintés. Ferenczi körül azonban nem seregeltek a hívek, csak lassan, nagyon lassan kezdett alakulni saját csapata, s így Steint és Décsit sem ejthette el teljesen. 1910. május 27-én, amikor beszámolt Freudnak tíz fős, zömmel nem orvosokból álló kurzusa megszervezéséről, a jövőt illetően, legalábbis *pro forma*, még Décsivel is számolt: „Összel a kurzus jobb elemeivel együtt megalapítjuk a társegyletet, s akkor természetesen bevonjuk Steint és Décsit is” (SF/FSlev 281.). De könnyen lehet, hogy ez az ígéret már csak Freud megnyugtatására szolgált, s azt „üzente”, hogy ő, mármint Ferenczi a lehető leggondosabban jár el, mindenkit, még az olyan problematikus figurákat is, mint Décsi (s Stein) is integrálni fog.

A szervezés ugyanis a valóságban legalább annyira Décsi (s Stein) ellen folyt, mint amennyire a csoport létrehozásáért. Ez szépen kiderül Ferenczinek 1910. október 12-én írott, az őszi megalakulás elmaradását megmagyarázó leveléből: „Múlt évi kurzusom legjobb tanítványaival tartok szemináriumot ebben az évben. Hetente egyszer jövünk össze a lakásomon. Tulajdonképpen már a budapesti csoport ülészik itt, Steint és Décsit azonban csak akkor akarom értesíteni (illetve a társ Egyesületet hivatalosan megalapítani), amikor a tagok a mi szellemiségünknek megfelelően már kissé bedolgozták magukat, és Steinnel, valamint Décsivel szemben önállóan tudják képviselni álláspontjukat” (SF/FSlev 339.). S amikor 1910. december 2-án ez a csoport a megalakulás küszöbéhez érkezett, az erről beszámoló Ferenczi megintcsak Décsivel szemben pozicionálta magát: „Majdnem elfeledtem elmesélni Önnek a legfontosabbat – és természetesen legkellemetlenebbet. Végre elérkezve láttam az időt, hogy erőteljesebben nekilássak a csoport létrehozásának; először azonban Steinnel és Décsivel kellett megegyeznem. Írtam tehát mindkettőnek, közöltem velük, hogy az eddigi *esti előadásokat vitaestekké* szeretném átalakítani, s meghívtam őket az utolsó ülésre (amelyet kedden tartottam). Kifejezetten kértem őket, hogy válaszoljanak. *Válasz azonban nem érkezett.* Csak ma (pénteken) kaptam levelet, azt is csak *Décsitől*. Elnézést kért, hogy nem jött, de most éppen vőlegény stb. Időben írt, de sajnos elfelejtette feladni a levelet (bizonyítékul egy

múlt hétfőre dátumozott, borítékba zárt és lebélyegzett levelet mellékelte)” (SF/FSlev 355.). Nem tudható, persze, mit érzékelt Décsi Ferenczinek az ellene folytatott játszmájából, de valamit bizonyosan. Távolmaradása az „átalakulási” ülésről már nyilvánvalóan annak jele, hogy immár ő is tartotta a távolságot Ferenczitől, s nem igen akart vele együttműködni, vezetése alá besorolódni.

Ez a magatartása, utólag is úgy látszik, teljességgel érthető s indokolt reakció volt. Következményei azonban Décsi számára végzetesnek bizonyultak. A vetélkedés győztese, ti. Ferenczi „mindent vitt”: ő lett a magyarországi pszichoanalízis központi figurája. A vele szembekerülő, 1911 tavaszán vele már nyíltan hadakozó Décsi viszont kívül rekedt a Freud tekintélye legitimálta szervezeti központon. A jelenleg rendelkezésre álló források alapján egyelőre nem rekonstruálható pontosan, hogyan is történt ez. Ferenczi 1911. április 24-i leveléből azonban az sejtethető, hogy Décsi, megkerülve Ferenczit, valamikor ekkor közvetlenül Freudnál próbálkozott elfogadtatni magát, ám a Mester (a korábbiak ismeretében érthetően) elzárkózott közeledése elől. A levélnek az a passzusa, amely Freud Décsitől való elzárkózását és Décsi Ferenczi elleni „támadását” földidéz, mindenesetre Ferenczire is mélyen jellemző. Ferenczi ugyanis egy elméleti fejtegetés zárásaként így írt: „Tanulságos, bár kellemetlen bizonyítékul szolgált erre nemrég két »analitikus«, akik mindketten láthatóan attól a barátságtalan fogadtatástól szenvedtek, amelyben Ön részesítette őket” – kezdte mondókáját, majd így folytatta: „Décsi egy beteg barátja előtt odáig merészkedett, hogy rólam (az Ön barátjáról) kijelentette, hogy én vagyok »a legnagyobb sarlatán, aki a 2-3 évig tartó kezeléseket bevezette«. Zsurnalisztikája ugyanakkor tele van homoszexuális szerelmi lelkesültséggel *Jung* iránt, akit a »pszichológia atyjának« nevez (anélkül, hogy nevén említene)” (SF/FSlev 394.). Ez az érvelés, nem tagadható, a maga nemében mesteri: egyszerre hűségnyilatkozat Freud mellett és „érv” Freud ellenfele, Jung ellen, miközben saját magát is megvédi, Décsit pedig diszkreditálja,

Ferenczi formátumát dicséri azonban, hogy amikor – már győzelme tudatában – alkalma nyílt személyes kockázat nélkül dicsérni Décsit, ezt meg is tette. Décsi ugyanis 1911. május 22-én a budapesti Orvosi Körben előadást tartott, s az előadáson ott volt Ferenczi is, aki a vita során fölszólalt, majd az előadásról és a vitáról beszámolt a *Zentralblatt*-ban. Beszámolója erről így hangzott: „Dr. Décsi I. a *pszichoterápia programjáról* tartott előadást, amelyben arra a következtetésre jutott, hogy a pszichoanalízis és az arra épülő nevelés az ellenőrzés és a megelőzés egyedüli racionális eszközei. Az előadó azonban a szuggesztiót is támogatta. Az előadás tetszést aratott. A vita során *recenzens* [ti. Ferenczi] hangsúlyozta, hogy a pszichoterápiából ki kell kapcsolni a szuggesztió bármely formáját. Utalt a mai nevelésnek a gyermekekre gyakorolt elbutító hatására, s azt követelte, hogy az életkor helyett végre kezdjék el nagyra értékel-

ni az ifjúi erőt. Az időseknek mint mérséklő, gátló tényezőknél tagadhatatlanul van értékük. Ezzel a képességükkel azonban nem szabad visszaélniük” (Zentralblatt 1910-1911, 1:522., idézi SF/FSlev 411-412.). Ferenczi persze itt is, legalább részlegesen, ellenfélként mutatkozik meg, s jellemző, hogy saját álláspontját bővebben adta elő, mint a tulajdonképpeni előadóét. De ismertetése mégis gesztusként kezelhető, miként az is, hogy minderről Freudot is tájékoztatta. Erről 1911. május 27-i levelében így írt: „Décsi nemrég előadást tartott a Ψ A-ról az »Orvosi Körben«; egészen tisztességesen beszélt, meg tudtam dicsérni érte. Ha nem volna Stein kezében, lehetne belőle valami – így azonban ki van zárva” (SF/FSlev 410.).

Nem kétséges, ez már a diadalmaskodó győztes hangja; ekkorra már minden eldőlt. Ferenczi már a centrumban, Freud „mellett”, Décsi viszont a mozgalom margóján.

II

A történehez tartozik, hogy 1910 után Kosztolányi még a *Világ* szerkesztőségében is évekig együtt dolgozott Décsi Imrével. S nagyon valószínű, hogy Ferenczire is a Décsivel folytatott beszélgetések során figyelt föl. Az analitikusokkal kötött barátságai közül azonban ma mégsem a Décsihez kötődő együttműködés áll a figyelem előterében, hanem a Ferenczihez fűződő viszonya. A *mainstream* pozíció ereje visszamenőleg is elfedi, elnyomja a margón mozgó szerepét, az értelmezések fedőrétegei alá szorítva azt.

IRODALOM

CHOLNOKY VIKTOR 1907: Séta az intézetben. *A Hét*, okt. 6. 662-664.

DÉCSI IMRE 1908: Gondolatolvasás, álmofejtés I-II. *A Hét*, ápr. 26. 273-274., máj. 3.286-288.

DÉCSI IMRE 1919: Szépség. *A Hét*, jan. 24. 60-61.

DÉCSI IMRE 1909b: A kultúra szomjajzói I-II. *A Hét* szept. 5. 596-598., szept. 26. 645-647.

DÉCSI IMRE 1909c: Meddig tudomány a tudomány? *A Hét*, dec. 19. 846-847.

DÉCSI IMRE 1910: Meddig tudomány a tudomány? III. A pech. *A Hét*, febr. 6. 90-91.

DÉCSI IMRE 1910b: Szimbólumok. *A Hét*, febr. 27. 137-138.

DÉCSI IMRE 1910c: Új olvasás. *A Hét*, máj. 22. 342-343.

DÉCSI IMRE 1933: Ferenczi Sándorról. *Magyar Hírlap*, máj. 24. 4.

DÉCSI IMRE 1934: A tudomány jegyében. *Kiss József kerekasztala*. Bp. 155-159.

FREUD, SIGMUND – JUNG, CARL GUSTAV 1974: *Briefwechsel*. Hg. Von William McGuire und Welfgang Sauelander. Frankfurt/M.: S. Fischer

- HARMAT PÁL 1993: A sekélység és a mélység. I. Kosztolányi és a pszichoanalízis. *Orpheus*, 2-3. sz. 25-39.
- HARMAT PÁL 1994: *Freud, Ferenczi és a magyar pszichoanalízis. A budapesti mélylélektani iskola története, 1908–1993*. 2. kiad. Bp.
- HERMANN IMRE 1974: A magyar pszichoanalitikai és individuálpszichológiai mozgalom kezdete a Freud–Jung-levelezés tükrében. *Orvosi Hetilap*, 1999–3002.
- Heti posta. *A Hét*, 1908. máj. 17. 327.
- Heti posta. *Érdeklődőnek. A Hét*, 1909. máj. 23. 356.
- KDlev: *Kosztolányi Dezső: Levelek – Naplók*. Sajtó alá rend. Réz Pál. Bp. 1996.
- KÓBOR TAMÁS 1913: Huszonöt év. *A Hét*, dec. 28. 830-831.
- KOSZTOLÁNYI DEZSŐ 1910: A szegény kisgyermek panaszai. *Nyugat*, 7. sz. 450-460.
- KOSZTOLÁNYI DEZSŐ 1910b: A színházi hét. *A Hét*, dec. 18.
- KOSZTOLÁNYI DEZSŐ 1911: Víg színház. A próféta. (Lengyel Menyhért új darabja.) *A Hét*, febr. 19. 142.
- KOSZTOLÁNYI DEZSŐ 1911b: Gioconda. *A Hét*, aug. 27. 560-561.
- KOSZTOLÁNYI DEZSŐ 1912: Judit. A Nemzeti Színház bemutatója. *A Hét*. jan. 21. 45.
- KOSZTOLÁNYI DEZSŐ 1912b: Strindberg. Jegyzetek az Új Színpad két újdonságához. *A Hét*, máj. 5. 293.
- KOSZTOLÁNYI DEZSŐ 1917: Mit olvastam? *Pesti Napló*, szept. 23. 17.
- KOSZTOLÁNYI DEZSŐ 1923/2004: Egészség. = Tere-fere. Kosztolányi Dezső írásai a Bácsmezei Naplóból 1923–1926. Sajtó alá rend. Botka Ferenc. Bp. – Újvidék
- KOSZTOLÁNYI DEZSŐ 2006: *Szabad kikötő*. Sajtó alá rend. Réz Pál. Bp.
- KŐVÁRY ZOLTÁN 2009: Morfium, matricidium és pszichoanalízis. Témák és variációk Csáth Géza és Kosztolányi Dezső életében és műveiben. = Csáth-járó átjáró. Csáth Géza, az irodalmi és pszichológiai diskurzusok metszéspontja. Szerk. Csányi Erzsébet. Újvidék, 45-86.
- LENGYEL ANDRÁS 2000: Kosztolányi, Hollós István és a nyelv pszichoanalitikus fölfogása. = *Uő: Játék és valóság közt. Kosztolányi-tanulmányok*. Szeged, 144–163.
- Protokolle: *Protokolle der Wiener Psychoanalytischen Vereinigung*. Band I, II, III, IV. Hg. von Herman Nunberg und Erast Federn. Frankfurt/M.: S. Fischer, 1976–1981.
- ROGINER OSZKÁR 2010: Irodalmi divatok 1910-ben. = *Létünk*, 1. sz. 100-106.
- SF/FSlev: *Sigmund Freud–Ferenczi Sándor: Levelezés I/1*. köt. 1908–1911. Szerk. Eva Brabant, Ernst Falzeder, Patrícia Giampieri-Deutsch, Haynal André irányításával. A jegyzeteket a magyar kiadáshoz adaptálta Erős Ferenc, Kovács Anna. Bp. 2000.
- Zentralblatt: Zentralblatt für Psychoanalyse.